

Алгоритми та рекурсія

Модуль 2 Лекція 1

План

- ❖ Поняття алгоритму
- ❖ Цикли та алгоритми для матриць
- ❖ Рекурсивні функції та алгоритми
- ❖ Складність алгоритмів
- ❖ Алгоритми сортування
- ❖ Префіксний та суфіксний запис
- ❖ Двійкові та шістнадцяткові числа
- ❖ Числа зі знаком
- ❖ Подальше вивчення матриць

Умовні позначення

- визначення

- приклад

- примітка

- важливо!

- теорема

Поняття алгоритму

Алгоритм - це скінченний набір інструкцій по перетворенню інформації (команд), виконання яких приводить до результату.

Властивості алгоритму:

1. Елементарність
2. Визначеність
3. Масовість
4. Результативність

Цикли і алгоритми для матриць

Необхідно знайти суму послідовності:

$$\sum_{i=1}^n p(i) = p1 + p2 + p3 + \dots + pn$$

n разів

$$S = \sum_{i=1}^n p(i)$$

$$S = p1$$

$$S = p1 + p2$$

$$S = p1 + p2 + p3$$

...

$$S = p1 + p2 + p3 + \dots + pn$$

$$S = p1$$

$$S = S + p2$$

$$S = S + p3$$

...

$$S = S + pn$$

Загальна формула: $S = S + p(i)$

Отже, для знаходження суми послідовності

$$\sum_{i=1}^n p(i) = p1 + p2 + p3 + \dots + pn$$

алгоритм має вигляд:

Покласти $S = 0$;

Цикл по i від 1 до n :

Замінити значення S на $S + p(i)$;

Кінець циклу.

Дані часткові впорядкування \leq_1 і \leq_2 . Впорядкування \leq_2 називається **топологічним сортуванням** впорядкування \leq_1 , якщо \leq_2 є повним впорядкуванням, і кожен раз, коли $a \leq_1 b$, тоді $a \leq_2 b$.

Алгоритм знаходження топологічного сортування для впорядкування \leq_1 на множині S .

Процедура ТС(S, \leq_1):

Вибрати мінімальний елемент s із (S, \leq_1) ;

Вилучити s із S ;

Виконувати наступні кроки до тих пір, поки S не порожнє;

Вибрати мінімальний елемент t з (S, \leq_1) і вилучити його;

Покласти $s \leq_1 t$;

Перейменувати t в s ;

Кінець процедури.

Добуток матриці на скаляр

Нехай $A = [A_{ij}]$ і $B = [B_{ij}]$ – матриці розміру $m \times n$.

Добуток матриці A на скаляр a є матриця $[B_{ij}] = a[A_{ij}]$.

Алгоритм знаходження B такий:

Процедура Скаляр(a, A, m, n):

Цикл по i від 1 до m :

Цикл по j від 1 до n :

$B_{ij} = aA_{ij}$;

Кінець циклу;

Кінець циклу;

Кінець процедури.

Додавання матриць

Сума $A + B$ є матриця $C = [C_{ij}]$ розміру $m \times n$, де
 $C_{ij} = A_{ij} + B_{ij}$.

Алгоритм знаходження суми двох матриць:

Процедура Додавання матриць(A, B, m, n):

Цикл по i від 1 до m :

Цикл по j від 1 до n :

$$C_{ij} = A_{ij} + B_{ij};$$

Кінець циклу;

Кінець циклу;

Кінець процедури.

Множення матриць

Нехай $A = [A_{ij}]$ є матриця $m \times p$, а $B = [B_{ij}]$ є матриця $p \times n$. Тоді (матричний) **добуток** A і B , що позначається через AB , є матриця $C = [C_{ij}]$ розміру $m \times n$, де C_{ij} – скалярний добуток i -го рядка матриці A і j -го стовпця матриці B .

$$C_{ij} = [A_{i1} \ A_{i2} \ A_{i3} \ \dots \ A_{ip}] * \begin{bmatrix} B_{1j} \\ B_{2j} \\ \square \\ B_{pj} \end{bmatrix} = \sum_{k=1}^p A_{ik} B_{kj}$$

Алгоритм:

Процедура Множення матриць(A, B, m, p, n)

Цикл по і від 1 до m:

Цикл по j від 1 до n:

$$C_{ij} = 0;$$

Цикл по k від 1 до p:

$$C_{ij} \text{ замінити на } C_{ij} + A_{ik} B_{kj}$$

Кінець циклу;

Кінець циклу;

Кінець циклу;

Кінець процедури.

Рекурсивні функції та алгоритми

Іноді функцію буває зручніше або навіть необхідніше задавати за допомогою так званого «рекурсивного методу». З принципу індукції випливає, що якщо:

1. функція задана для деякого даного початкового значення a , і
2. коли функція задана для деякого значення k , більшого за a , вона задана також для значення $k + 1$, то, тим самим, функція визначена для всіх цілих чисел, більших a .

Знаходження Факторіалу $f(n) = n! = 1 \cdot 2 \cdot 3 \cdot \dots \cdot n$

Процедура Факторіал(n):

Якщо $n = 0$, то Факторіал(n) = 1;

Покласти Факторіал(n) = 1;

Цикл по k від 1 до n :

Значення Факторіал(n) замінити на $k \cdot (\text{Факторіал}(n))$;

Кінець циклу;

Кінець процедури.

Рекурсивне визначення функції «факторіал»:

Факторіал(0) = 1;

Факторіал ($k + 1$) = ($k + 1$) · Факторіал(k).

Процедура Факторіал(n):

Якщо $n = 0$, то Факторіал(n) = 1;

Якщо $n > 0$, то Факторіал(n) = $n \cdot \text{Факторіал}(n - 1)$;

Кінець процедури.

Послідовність Фібоначі

1, 1, 2, 3, 5, 8, 13, 21 і 34 (кожен наступний є сумою двох попередніх)

$$a_1 = 1, a_2 = 1, a_3 = a_1 + a_2, \dots, a_n = a_{n-2} + a_{n-1}$$

Алгоритм

Процедура $\Phi i b(n)$:

Якщо $n = 1$, то $\Phi i b(n) = 1$;

Якщо $n = 2$, то $\Phi i b(n) = 1$;

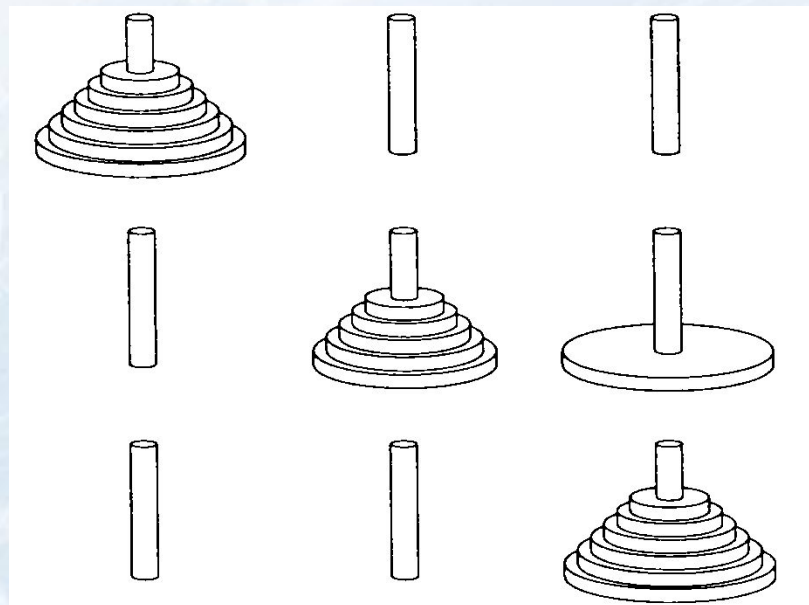
Якщо $n > 2$, то $\Phi i b(n) = \Phi i b(n-1) + \Phi i b(n-2)$;

Кінець процедури.

Ханойська башня.

В задачі є три стержні та набір дисків різного діаметру. Диски нанизані на один зі стержнів в порядку спадання їх діаметра – найбільший знаходиться знизу, найменший – зверху. Задача полягає в тому, щоб перемістити всі диски на інший стержень зі збереженням їх порядку. При цьому диски можна переміщати по одному за раз, і диск більшого діаметру не можна поміщати на диск меншого діаметру.

Процедура $\text{Хан}(A, C, n)$:

Якщо $n = 1$, перемістити єдиний диск із стрижня A на C ;

Покласти $B = 6 - A - C$;

Якщо $n > 1$, тоді

Змістити верхні $n - 1$ дисків на B , використовуючи $\text{Хан}(A, B, n-1)$;

Змістити останній диск з A на C , використовуючи $\text{Хан}(A, C, 1)$;

Змістити верхні $n - 1$ дисків на C , використовуючи $\text{Хан}(B, C, n-1)$;

Кінець процедури.

Головоломку Ханойська вежа придумав французький математик Едуард Люка в 1883 р. Він зв'язував свою іграшку з міфічною легендою про значно більшу вежу Брами, яка, як стверджувалося, складалась з 64 дисків чистого золота, а стержні представляють собою три діамантових шпиля. При створенні світу Всевишній помістив диски на перший шпиль та велів, щоб жреці перемістили їх на третій у відповідності з визначеними правилами. За наявними відомостями жреці трудяться над цією задачею вдень і вночі – і як тільки вони завершать, башня розсиплеться в прах і наступить кінець світу.

Складність алгоритмів

Нехай область визначення функцій f і g - множина цілих додатних чисел, а множина їх значень - множина дійсних чисел.

Функція g **мажорує** функцію f , якщо існує дійсне число k і ціле додатне число m таке, що $|f(n)| \leq k|g(n)|$ для всіх $n \geq m$.

Якщо g мажорує f , це позначається як $f(n) = O(g(n))$. Символ $O(g(n))$ читається як "О велике" від $g(n)$; при цьому говорять, що $f(n)$ має порядок O велике від $g(n)$.

ТЕОРЕМА 4.1. Якщо r і s - дійсні числа, $r \leq s$ і $n > 1$, тоді $n^r \leq n^s$. Отже, $n^r = O(n^s)$.

✓ **ТЕОРЕМА 4.2.** Якщо $f(n) = O(g(n))$, то $cf(n) = O(g(n))$.

✓ **ТЕОРЕМА 4.3.** Якщо $f(n) = O(g(n))$ і $h(n) = O(g(n))$, то $(f+h)(n) = O(g(n))$

✓ **ТЕОРЕМА 4.4.** Якщо $f(n) = O(g(n))$ і $h(n) = O(e(n))$, то $(f \cdot h)(n) = O((g \cdot e)(n))$.

Розглянемо алгоритм додавання матриць

Процедура Додавання матриць(A, B, m, n):

Цикл по i від 1 до m :

Цикл по j від 1 до n :

$$C_{ij} = A_{ij} + B_{ij};$$

Кінець циклу;

Кінець циклу;

Додавання відбувається для кожного i та j . Оскільки i приймає m значень, а j приймає n значень, то виконується mn операцій додавання. Нехай $N = \max(m, n)$. Тоді число виконуваних арифметичних операцій має порядок $O(N^2)$.

Розглянемо алгоритм

Процедура Множення матриць(A, B, m, p, n)

Цикл по i від 1 до m :

Цикл по j від 1 до n :

$$C_{ij} = 0;$$

Цикл по k від 1 до p :

$$C_{ij} \text{ замінити на } C_{ij} + A_{ik} B_{kj}$$

Кінець циклу;

Кінець циклу;

Кінець циклу;

Кінець процедури.

Виконується mnp операцій додавання і mnp операцій множення.

Отже, всього виконується $2mnp$ операцій. Нехай $N = \max(m, n, p)$.

Порядок $O(N^3)$.

Алгоритми сортування

Сортування вибором

Процедура СВ:

Цикл по i від 1 до $n-1$:

Покласти $min = i$;

Цикл по j від 1 до n :

Якщо $a_i < a_{min}$, то нехай $min = j$;

Кінець циклу;

Поміняти місцями a_i і a_{min} ;

Кінець циклу;

4	9	7	6	2	3
---	---	---	---	---	---

Задана послідовність

<u>2</u>	9	7	6	4	3
----------	---	---	---	---	---

Крок 0: $2 \leftrightarrow 4$

<u>2</u>	<u>3</u>	7	6	4	9
----------	----------	---	---	---	---

Крок 1: $3 \leftrightarrow 9$

<u>2</u>	<u>3</u>	<u>4</u>	6	7	9
----------	----------	----------	---	---	---

Крок 2: $4 \leftrightarrow 7$

<u>2</u>	<u>3</u>	<u>4</u>	<u>6</u>	7	9
----------	----------	----------	----------	---	---

Крок 3: $6 \leftrightarrow 6$

<u>2</u>	<u>3</u>	<u>4</u>	<u>6</u>	<u>7</u>	9
----------	----------	----------	----------	----------	---

Крок 4: $7 \leftrightarrow 7$

Бульбашкове сортування

Процедура БС:

Цикл по i від 2 до n :

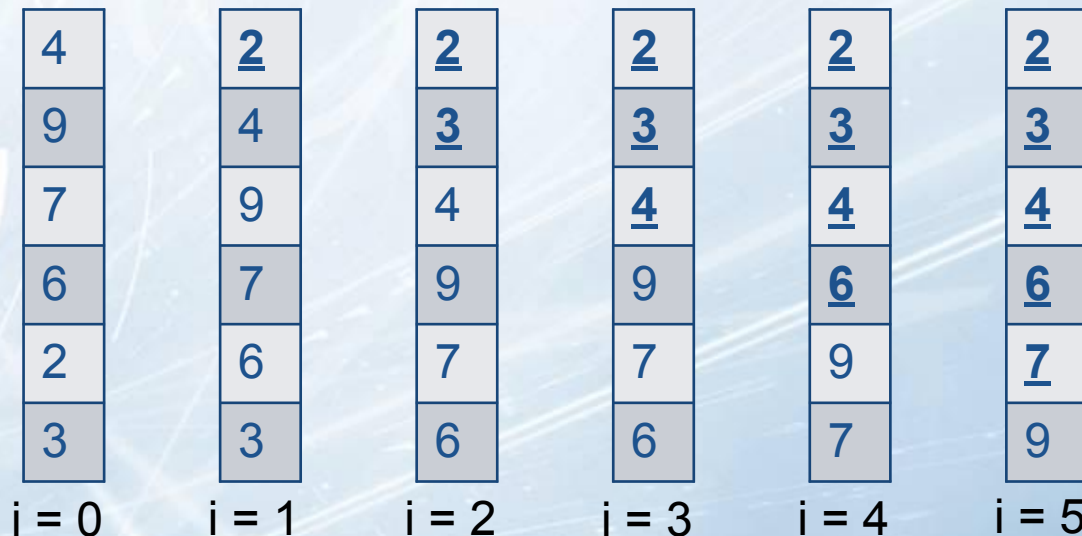
Цикл по j від n до i з кроком -1:

Якщо $a_j < a_{j-1}$, то поміняти місцями a_j і a_{j-1} ;

Кінець циклу;

Кінець циклу;

Кінець процедури.

Швидке сортування

Процедура ШС(1, n):

Покласти $l = 1$ і $r = n$;

Якщо $l \neq r$, то

Покласти $m = l$ і розбити список $(a_l, a_{l+1}, a_{l+2}, \dots, a_r)$ на

S_1 , отриманий як $\{a_i : a_i \leq a_l, i \neq l\}$ і

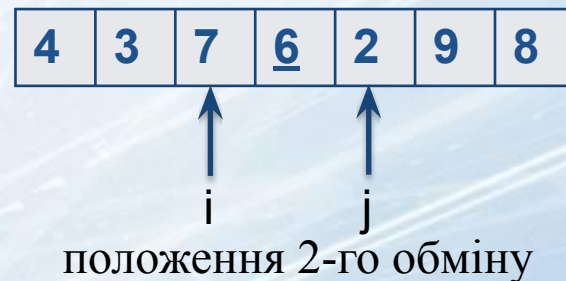
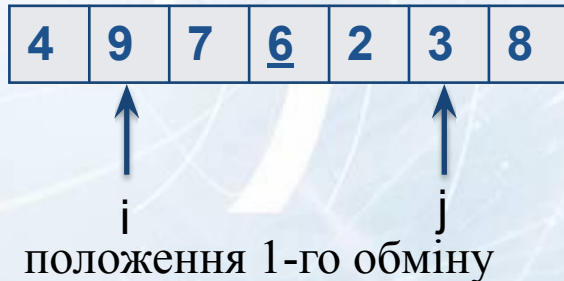
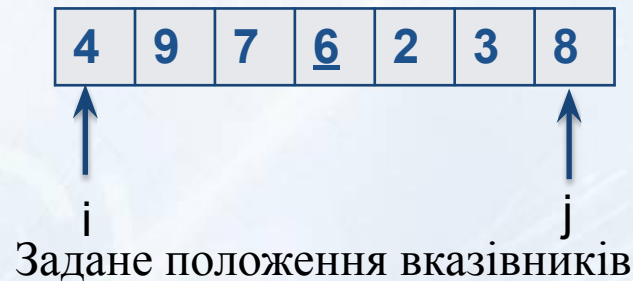
S_2 , отриманий як $\{a_i : a_i > a_l\}$, так що

$S_1 = (a_l, a_{l+1}, a_{l+2}, \dots, a_j)$ і $S_2 = (a_{j+1}, a_{j+2}, a_{j+3}, \dots, a_r)$ після перепозначення;

Провести конкатенацію ШС(1, j), a_m і ШС($j + 1$, r);

Кінець процедури.

Швидке сортування

Префіксний та суфіксний записи

Вираз знаходиться в *префіксному (польському) запису*, якщо в ньому знак операції безпосередньо передує операндам, на які вона діє.

Вираз знаходиться в суфіксному (*постфіксному*, або *зворотному польському запису*), якщо в ньому знак операції слідує безпосередньо за операндами, на які вона діє. Вираз знаходиться в *інфіксному запису*, якщо в ньому знак операції знаходиться між операндами, на які вона діє.

Арифметичний вираз знаходиться в *повному дужковому запису*, якщо кожному оператору в ньому відповідає пара дужок, в які вкладені оператор і ті операнди, на які він діє.

Перехід від інфіксного виразу до постфіксного може бути здійснено за допомогою наступної процедури:

1. Додавати дужки у вираз, поки він не стане повнодужковим.
2. Починаючи з самих внутрішніх дужок, видалити пару дужок і помістити оператор, що знаходиться усередині дужок на місце відповідне його правій дужці. За наявності більше однієї самої внутрішньої пари дужок починати потрібно з лівої пари.
3. Перейти до наступної пари дужок, вилучити її і помістити оператор, що знаходиться усередині дужок, на місце відповідне його правій дужці.
4. Продовжувати крок (3), поки всі дужки не будуть видалені.

1. Нехай задано інфіксний вираз $(a + b) \times (c + d) ^ x$. Додаємо дужки, поки вираз не стане повнодужковим. Одержуємо вираз $((a + b) \times ((c + d) ^ x))$. Виконавши крок (2), отримаємо $(ab + \times (cd + ^ x))$. Виконавши крок (3), одержуємо $(ab + \times cd + x^)$. Повторюючи крок (3), приходимо до запису $ab + cd + x ^ \times$.

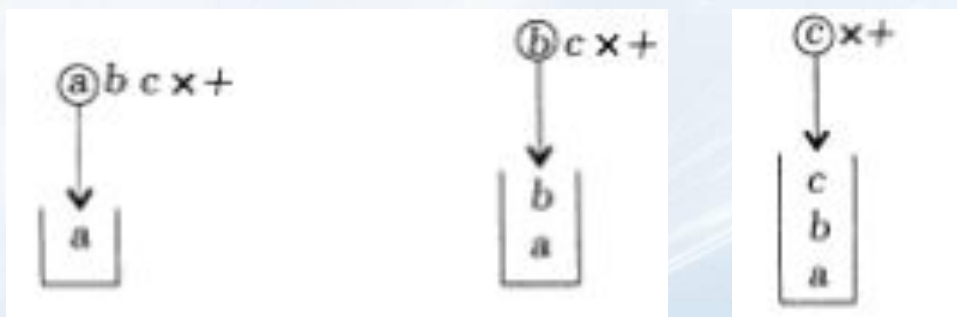
2. Нехай задано інфіксний вираз $a \times b + c \times d$. Додаємо дужки, поки не одержимо повнодужковий вираз, тобто вираз $((a \times b) + (c \times d))$. Виконавши крок (2) одержимо $(ab \times + cd \times)$. Повторюючи крок (3), одержуємо $ab \times cd \times +$.

Постфіксний вираз може бути замінено інфіксним за допомогою наступної процедури:

1. Починати зчитування виразу зліва направо.
2. Якщо зчитаний символ не є символом операції, тоді помістити його в стек і продовжувати читання.
3. Якщо зчитаний символ є символом операції, то:
 - а) виштовхнути зі стека два верхні елементи;
 - б) помістити символ операції між другим і першим елементом із стека і поставити дужки;
 - в) помістити вираз, одержаний на кроці (б), знову в стек.
4. Продовжувати читання зліва направо і виконувати кроки (2) і (3) до завершення.

Нехай задано вираз $abc \times +$. Спочатку зчитуємо a і, оскільки це не символ операції, поміщаємо цей елемент в стек, як показано на мал. 1. Потім прочитуємо b і, оскільки це не символ операції, поміщаємо його в стек, як показано на мал. 2.

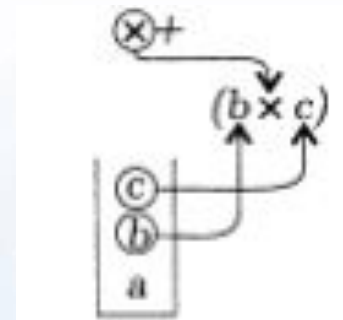
мал.1

мал.2

мал.3

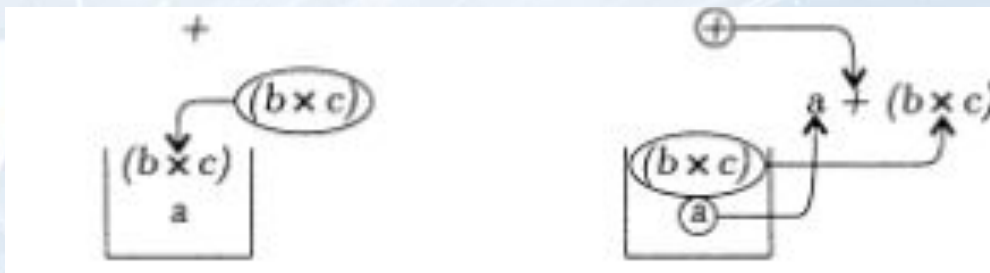
Далі зчитуємо c і, оскільки це не символ операції, поміщаємо його в стек, як показано на мал. 3.

Потім прочитуємо \times і, оскільки це символ операції, виштовхуємо із стека (видаляємо) c (верхній елемент) і b (наступний елемент), поміщаємо \times між b і c , як показано на мал.4.

мал. 4

Поміщаємо $(b \times c)$ у стек, як показано на мал. 5. Далі зчитуємо $+$ і, оскільки це символ операції, виштовхуємо із стека (видаляємо) $(b \times c)$ і a (наступний елемент). Поміщаємо $+$ між a і $(b \times c)$, як показано на мал. 6.

мал. 5

мал.6

Двійкові та шістнадцяткові числа

Якщо число n представляється в *десятковій системі числення*, в основі якої лежить число 10, як

$$a_m a_{m-1} a_{m-2} \dots a_2 a_1 a_0$$

то

$$n = a_m \cdot 10^m + a_{m-1} \cdot 10^{m-1} + \dots + a_2 \cdot 10^2 + a_1 \cdot 10 + a_0,$$

де a_j - цифри від 0 і 9 для всіх $0 \leq i \leq m$.

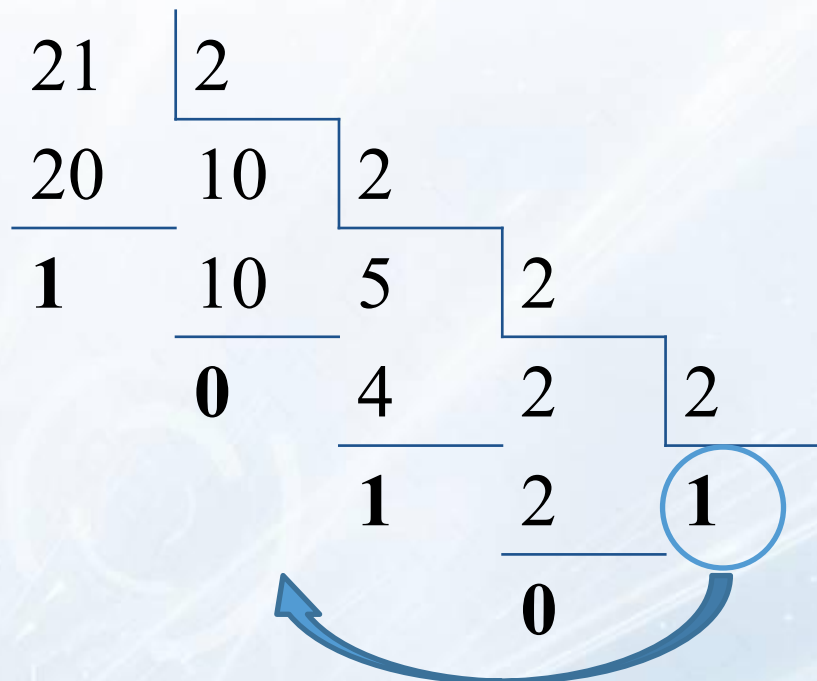
$$3124 = 3(10)^3 + 1(10)^2 + 2(10) + 4.$$

Аналогічно, якщо число n подане в *двійковій системі числення*, в основі якої лежить число 2, то кожна цифра повинна бути або 1, або 0, і її значення визначається позицією в записі числа.

$$n = a_m \cdot 2^m + a_{m-1} \cdot 2^{m-1} + \dots + a_2 \cdot 2^2 + a_1 \cdot 2 + a_0$$

$$10101_2 = 21_{10}$$

$$2^4 \quad 2^3 \quad 2^2 \quad 2^1 \quad 2^0$$

$$1 \quad 0 \quad 1 \quad 0 \quad 1 = 1 \cdot 2^4 + 0 \cdot 2^3 + 1 \cdot 2^2 + 0 \cdot 2^1 + 1 \cdot 2^0 =$$
$$= 2^4 + 2^2 + 1 = 16 + 4 + 1 = 21$$

❖ В основі шістнадцяткової системи числення лежить число 16.

10_{16} еквівалентно 16, а букви A, B, C, D, E, F позначають числа 10, 11, 12, 13, 14, 15 відповідно.

Число в шістнадцятковій системі представлено у вигляді $a_m a_{m-1} a_{m-2} \dots a_2 a_1 a_0$

$$\text{то } n = a_m \cdot 16^m + a_{m-1} \cdot 16^{m-1} + \dots + a_2 \cdot 16^2 + a_1 \cdot 16 + a_0$$

де для всіх $0 \leq i \leq m$, $0 \leq a_i \leq 16$

$$n = 2A3B4_{16} \text{ відповідає десяткове } n = 2 \cdot 16^4 + A \cdot 16^3 + 3 \cdot 16^2 + B \cdot 16^1 + 4 = 130072 + 40960 + 768 + 176 + 4 = 171980$$

Перетворити 1011.1111_2 в десятикову форму.

$$\begin{aligned} 1011.1111_2 &= 1 \cdot 2^3 + 0 \cdot 2^2 + 1 \cdot 2^1 + 1 \cdot 2^0 + 1 \cdot 2^{-1} + 1 \cdot 2^{-2} + 1 \cdot 2^{-3} + 1 \cdot 2^{-4} \\ &= 8 + 0 + 2 + 1 + \frac{1}{2} + \frac{1}{4} + \frac{1}{8} + \frac{1}{16} = 11 + 0.5 + 0.25 + 0.125 + 0.625 = 11.9375 \end{aligned}$$

Числа зі знаком

Представлення додатніх і від'ємних чисел у двійковій та шістнадцятковій системах будується за допомогою **методу двійкового доповнення**.

Цей метод вимагає, щоб цілі числа були записані з використанням фіксованої кількості бітів (двійкових розрядів).

Для представлення цілого додатнього числа за допомогою **8 біт** перед ним при необхідності дописується потрібна кількість нулів.

Ціле додатнє число повинне починатися з 0, а ціле від'ємне – з 1. Оскільки при такому способі запису найбільше можливо ціле додатнє число є 01111111, то всього є 127 цілих додатніх чисел. Якщо дано додатнє ціле число, представлене з використанням n біт, тоді відповідне йому від'ємне число знаходять шляхом віднімання цього числа з 2^n , вираженому в двійковій формі. Це здійснюється відніманням числа з $2^n - 1$ (знаходження 1-го доповнення) і додаванням 1.

Знайти представлення числа -56 у 8-бітному двійковому доповненні. Спочатку число 56 представляється як 00111000 . Віднімаючи його з 11111111 отримуємо 11000111 . Додавання 1 дає 11001000 , так що -56 має представлення 11001000 .

Знайти представлення в шістнадцятковій системі числення заперечення шістнадцяткового числа $78F$ з використанням 16 біт. Спочатку замінимо запис числа на 16-бітне число $078F$. Потім віднімемо $078F$ з $FFFF$, отримаємо $F870$, і далі додаємо 1 . В результаті отримуємо представлення $F871$.

Подальше вивчення матриць

Детермінант матриці розміру $n \times n$ позначається через $\det(A)$, $|A|$ або

$$\begin{vmatrix} A_{11} & A_{12} & \cdots & A_{1n} \\ A_{21} & A_{22} & \cdots & A_{2n} \\ \vdots & & & \vdots \\ A_{n1} & A_{n2} & \cdots & A_{nn} \end{vmatrix}$$

і визначається наступним чином

а) якщо $n = 1$, то $\det(A) = |A_{11}| = A_{11}$;

б) якщо $n \geq 2$, то $\det(A) = A_{1j} (-1)^{1+j} \det(\square A_{1j})$

Нехай $M_{ij} = \det(A_{ij})$. Число M_{ij} називається *мінором* елемента A_{ij} ,

а число $C_i = (-1)^{i+j} \det(A_{ij})$ - *алгебраїчним доповненням*

елемента A_{ij} . Отже $\det(A) = A_{1j} (-1)^{1+j} \det(\square A_{1j}) = A_{1j} C_{1j}$

Нехай I_n є матриця $[I_{ij}]$ розміру $n \times n$, де $I_{ij} = \delta_{ij}$, тобто на діагоналі матриці I_n стоять одиниці, а вся решта її елементів дорівнюють нулю. Матриця I_n називається **одиничною матрицею** розміру $n \times n$, або просто **одиничною матрицею**. Одинична матриця володіє тією властивістю, що для будь-якої матриці A розміру $n \times n$ має місце рівність $AI_n = I_n A = A$.

Нехай A - матриця розміру $n \times n$. **Мультиплікативно оберненою**, або просто **оберненою** до матриці A називається матриця A^{-1} , яка володіє (якщо вона існує) тією властивістю, що $AA^{-1} = A^{-1}A = I_n$.

Алгоритм знаходження матриці, оберненої до матриці розміру $n \times n$

1. Знайти $\det(A)$. Якщо він рівний нулю, обернена матриця не існує.

2. Для кожного A_{ij} знайти доповнення алгебри C_{ij} і сформувати матрицю $C = [C_{ij}]$, що називається **матрицею алгебраїчних доповнень**.

3. Знайти матрицю C^t , транспоновану до матриці C , так що $C^t_{ij} = C_{ji}$. Матриця C^t називається **спряженою** до матриці A і позначається $\text{adj}(A)$.

4. Розділити кожен елемент спряженої матриці $\text{adj}(A)$ на $\det(A)$.

5. $A^{-1} = \text{adj}(A)$.

Література до лекції

- ❖ Андерсон Д.А. Дискретная математика и комбинаторика: Пер. с англ.. – М.: Изд. дом «Вильямс», 2003. – 960 с.
- ❖ Грэхем Р., Кнут Д., Паташник О., Конкретная математика. Основание информатики: Пер. с англ. – М.: Мир, 1998. – 703 с.
- ❖ Співаковський О.В., Львов М. С. Основи алгоритмізації та програмування: Навчальний посібник. - Херсон, 1997.- 140 с.
- ❖ Матеріали сайту: <http://algotlist.manual.ru/>

Дякую за увагу